

*Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана
илим министрлини*

*№16 К. Рахманов атындагы орто мектебинин
Ч. Айтматовдун туулган күнүнө карата
“Ч. Айтматовдун чыгармалары жана биз”
аттуу сынагынын иштелмеси*

2019-жыл.

1. Саламдашуу (5 мүнөт)

1) Султанова Феруза

Саламатсызбы кадырман калкым!
Салам айтып сөз баштаган
Салтты билген элденбиз.
Улууга урмат, кичүүгө ызат көрсөткөн,
Наркты билген элденбиз
Берекелүү меймандос,
Пейли кенен элденбиз.
Эгини көп, суусу мол,
Жайыты кең, чөбү зор,
Чарбак деген жерденбиз.
Андыктан,
Айтылуу Могол аймактын
Элине салам айтабыз,
Борбору болгон аймактын
Жерине салам айтабыз.
Далайды көргөн мелдештен,
Дайым ток баа беришкен,
Калыстарга салам айтабыз.
Улуу жазуучунун 90 жылдыгына
Урматтап мында келишкен,
Мугалимдерге салам айтабыз.
Кол чаап, колун тердеткен,
Коштоп, колдоп келишкен,
Күйөрмандарга салам айтабыз,
Рахмановтун атында, бар татына.
Өзү кичине, бирок билими чоң,
Баркы бар алыс – жакынга,
Мектеп жамаатынан салам баарына

2) Тойгонбаева Умида

Элдин уулу эң чоң алкыш Чыңгызга,
Эчен сыймык энчиледи кыргызга .
Эс акылы эбегейсиз зор экен,
Эп келишкен оош – кыйыштуу турмушка.
Тынчтык сөздү бүткүл аалам жактырат,
Толгонайың ыйлабасын кайталап.
Атакесин сагынбасын Авалбек,
Калбасынчы Тотой кайра чыркырап.
Тынчтык болуп жер жүзүндө,
Ынтымакты өсүп – өнсүн чар – тарап

3) Эгембердиев Алишер

Кыргызга жанган чолпон жылдыз,
Кылымга өчпөс улуу Чыңгыз.
Элимдин атак данкы болду.
Эмгектин талбас алпы болду.
Арбагы колдоп Манастын,
Ааламдын элин саматтын.
Чокусу болуп таланттын.
Чон эмгектерди жараттын,
Улуу жазуучунун улуулугуна,
Ар убак таазим кыламын.

4) Кочкорова Мияссар

Кыргызды тааныттыңыз даңазалап,
Махабатка кереметтүү сөздөр арнап.
Сүйүүнүн баяны деп дүйнө эли,
Жамийланы окуп жүрөт, өтө баалап.
Кыямат, Гүлсарат, Ак кемеңиз,
Токтобой сүзүп жүрөт эл аралап.
Анда ырчы кызыбыз кезек алат,
Аркысын комуз менен коштоп айтат.

5) Тажибаева Шоира

Ассаламу алейкум!
Кадырман элим аманбы?
Амандык айтып жалпыңа,
Салам айтам баарыңа.
Ак кары баштан кетпеген,
Ак шумкар учуп жетпеген.
Ак чоку улуу тоолордон,
Алып келдим саламды.
Жайлоосунда мал жайнап,
Жакасында дан жайнап,
Жайкалган Чарбак жеримден,
Жаркырап айтам саламды ээ эй.
Берекелүү мейман дос,
Беремин улуу элимден.
Таймашка келген сиздерге,
Арнаймын достук саламды.

Аймактын булуң – бурчунан,
Келишкен ар бир журтунан.
Урматтуу жалпы меймандар,
Уккула салам ырчыдан.
Оодандап келген калыстар,
Жумуш үй – жай аманбы?
Баары аман болсун деп,
Өзгөчө айтам саламды ээ эй,
Улуу Чыңгыз атабыз,
Жасап кетти көп эмгек,
Ушул кыргыз элине,
90 жылдык чоң майрам.
Бүт дүйнөгө угулган.
Болуп жатат кеп жерде,
Эмгегин даңтап ырдайлы,
Ырдабай тим турбайлы.
Гүлдөсүн элим мындан да,
Күл айга колун сунган да.
Батпас күн Чолпон жылдыздай,
Төрөлсүн уулдар Чыңгыздай ээ эй.

2. Көркөм окуу (5 мүнөт)

“Саманчынын жолу” повестинен үзүндү

Аткаруучулар:

1. Жер эне – Закирбек кызы Шахло.

2. Толгонай – Султанова Феруза.

-Амансыңбы, куттуу талаам?

-Аманчылык. Келдиңби, Толгонай? Былтыркыдан дагы карый түшүпсүң го. Чачың куудай, колунда таяк.

-Өмүр өтүп бара жатпайбы, Жер-Энем, арадан дагы бир жыл өттү. Бүгүн менин сыйынуу күнүм.

-Билем. Келериңди күтүп жаткам, Толгонай. Бир жолу сен баланы да ээрчите келмек эмес белең?

-Ооба. Бирок бул сапар да жалгыз келдим.

-Демек, сен ага эчтеке айткан эмес экенсиң да, Толгонай.

-Жок, айталбадым.

-Айтор, эртеби-кечпи, акыры бир күнү ал угат да, Толгонай. Элдин арасында оозу бош бирөө-жарым жок дейсиңби?

-Анын чын. Эртеби-кечпи, акыры бир күнү билет. Аркы-теркини түшүнө тургандай чоңоюп да калды өзү. Бирок мен үчүн ал дагы эле чалагайым бала сыяктанат. Корком, балалык кылып, өткөн-кеткенди туура түшүнө албай, ичи сууп калабы деп аярлайм. Анткени менен адам чындыкты бир күнү билиш керек да. Мен билген чындыкты, сырдашым, касиеттүү жер, сен билген чындыкты элдин баары билген чындыкты азырынча жалгыз ал гана билбейт. Аны укканда эмне дээр экен,

кандай ойлорго кабылып, кептин аныгына жеталар бекен? Канткенде баланын жүрөгүн үшүтпөй, жаштайынан турмуштан көңүлүн калтырбай, сырымды айтып бералар экеминби? Эки ооз сөз менен түшүндүрүп берчү иш болсо кана.

Согуш... атың өчкүр согуш! Баарына согуш күнөлүү. Кайран азаматтар, тоо урусса болбойбу да, көл төгүлсө болбойбу! Субанкул менен Касымым, ата-бала экөө да не деген дыйкан эле! Дүйнөнүн туткасы ошолор сыяктуу мээнеткечтер эмеспи: элди тойгузган да ошолор, жоо келгенде колуна курал кармап, мекен коргоп, кан төккөн да ошолор. Ал эми мисалы, согуш чыкпаганда, Субанкул менен Касымым канча бир кишилердин энчисине эмгегин арнап, канча эгин өстүрүп, канча кырман бастырып, канча жумуш жасап берер эле! Өздөрү да элдин эмгегинен үзүр көрүп, дүйнөнүн канча рахатына ээ болушар эле! Ойлоп отурсаң, кызык, айланайын тууган жер, согуш башталат экен да, ал согушта адам баласынын эң асыл, колунан өнөр төгүлгөн азаматтары иштеп жаткан ишин таштап, биринин канын бири төгүп, бирин-бири өлтүрүүгө аргасыз болушат экен. Ал эми мен буга түк макул эмесмин, турмушумдан макул эмесмин! Табигаттын жандуудан эң бийик жаратканы – адам баласыбы, дүйнөнү чарк имерген ким-адам баласыбы! Андай экен, бирине-бири мынчалык залал келтирбей, тынчтыкка жашай албайбы?

О, кутмандуу талаам, сенин азыр дем алып жаткан кезиң, кечээ орокто алпурушкан элдердин

үндөрү да угулбайт, эгин ташып жол чаңдаткан машиналар да жок, жан-жакада комбайндар да көрүнбөйт, мал дагы тоодон түшүп келе элек. Адамга буюрган гүлазыгын өзүнө берип, бир милдеттен кутулгандай, тондурмага кош чыккыча, тыптынч жаткан кезиң. Эч ким жок, экөөбүз гана-сен жана мен. Төрөгөн аялдай көшүлүп жатканыңдан, Жер-Энем. Мен сага бүгүн бүт өмүрүмдү айтып бердим.

Бүгүн менин сыйынуу күнүм, бүгүн менин Субанкулду, Касымды, Майсалбекти, Жайнакты, Алиманды эстеген күнүм. Мен аларды өлөр-өлгөнчө унутпаймын. Кезеги келгенде, Жанболотко айтып берем. Эси болсо, түшүнөөр, эси болсо, кечирээр бизди.... Ал эми башкаларчы, күн астында жашаган баардык адамзатка айтар сөзүм, айтар кебим бар! Аны кантип ар бир кишисине жеткирем?! Э-э асманда жаркыраган күн, жер кыдырып сен айткын!

Ээ, сапар баскан булут, нөшөрлөнө төгүлүп, ар бир тамчың менен сен айткын!

Жер, дүйнөнүн баардык булуң-булчунда адам баласын баккан жер, сен, сен, айткын, жан боордош Жер!

Жер:

-Жок, Толгонай, сен айткын. Сен-Адамсың. Сен баарыбыздан бийик, баарыбыздан улуу жаралган жансың, сен айткын, сен – Адамсың!...

-Кеттинби, Толгонай.

-Кеттим. Кош, аман бол. Өлбөсөм, дагы келермин.

3. Обондуу ыр (3 мүнөт)

Маңкурт дастаны

Аткаруучу: Эгембердиев Алишер

4.Сахна көрүнүш (5 мүнөт)

“Кылым карытар бир күн” романынан үзүндү.

Маңкурт.

Аткаруучулар:

Найман эне – Султанова Феруза

Маңкурт – Эгембердиев Алишер

1-Жуңжаң- Тойгонбаева Умида

2-Жуңжаң- Кочкорова Мияссар

Найман-Эне: уулум, кагылайын каралдым! Сени
издебеген жерим калбады го! Мен сенин энеңмин!

Отурчу сүйлөшөлү. Мени тааныйсыңбы? Сенин
атың ким?

Маңкурт: Маңкурт...

Найман – Эне: сени азыр ошентип аташат.

Мурдагы атың эсиндеби? Чын атыңды эстечи?

Атаңдын атын билесиңби? Өзүң кимсиң, эли-
журтуң ким? Деги каерде туулганыңы билесиңби?

Сени эмне кылышкан, шордуу? Жерди алса
болбойбу, мал-мүлктү алса болбойбу, анчалык
душман экен башты алса болбойбу. Бирок
адамдын эс-учун алат деген шумдукту ким ойлоп
таап, кимдин колу барды?! О жараткан, эгер сен
бар болсоң, адамдын арам ниетине ушуну кантип
киргиздиң? Мындан башка жер жүзүндөгү

кыянатчылык аздык кылдыбы?..(эне өксүп ыйлайт, анан өзүн кармап)..

-сенин атың Жоломан. Уктуңбу. Сен Жоломансың. Атаңдын аты-Дөнөнбай. Атаң дагы эсиңде жокпу? Сени бала күнүңөн жаа аттырып үйрөткөн атаң эмес беле. Мен сенин энеңмин. Сен менин уулумсуң. Ата-тек урууң Найман болот, билдиңби? Сен Наймансың...Мен ботосу өлгөн боз минген, тулубуң келип искеген.. Сен быякка келгенден мурда эмне болду эле?

Маңкурт: Эчтеме болгон эмес.

Найман-Эне: Түн беле же күн беле?

Маңкурт: Эчтеме болгон эмес.

Найман-Эне: Ким менен сүйлөшкүң келет?

Маңкурт: Ай менен. Ал жакта бирөө отурат.

Бирок бири-бирибизди укпайбыз.

Найман-Эне: Дагы эмнени каалайсың?

Маңкурт: кожоюnumдун төбөсүндөгүдөй айдар чачты, айдар чачты.

Найман-Эне: Кана, апкелчи көрөйүн, сенин башыңды эмне кылышкан? (Эне баласынын эсине бир нерсе түшөр бекен деп, бешик ырын ырдайт)

Алдей, алдей, ак, бөпөм,

Ак бешикке жат, бөпөм,

Жоону жеңип атакең,

Келер бекен ак бөпөм,

Алдей, алдей, ак бөпөм...

Аңгыча жунжандар көрүнүп калат.

Найман-Эне: Тигилер кимдер?

Маңкурт: Кожоюн, кожоюн

Найман-Эне: тигиге эчтеме айтпагын. Мен кайра келемин.

(энени байкап калаган алар Маңкуртту тепкилеп киришет).

Жуңжаң: Ким ал?

Маңкурт: Сенин энең менмин дейт.

1-Жуңжаң: Эч кандай ал сенин энең-менең эмес! Сенин энең жок! Эмнеге келгенин билбейсиңби? Тебетейинди сыйрып алып, башыңды кайнак сууга малганы келген!

2-Жуңжаң: Коркпогун! Ме карма. (жаа берип, аттырып сынап көрүшөт) Карасаң колунда эс калыптыр.

2-Жуңжаң: Баягы аял дагы келсе атып салгын уктуңбу?

Найман-Эне: Жоламан! Уулум Жоломан, кайдасын? Жоломан! Кайдасың? Бул мен, сенин энеңмин! Кайдасың? Жоломан! Уулум! Атпа! (музыка угулат)

5. Банер жактоо.

Толгонай (Дилноза)

Амансыңбы Жер-Эне,

Мен бугун согушту жектеп, абийирсизди соттоп, адашканга жол көрсөтүп, кыргыздын эне тилин, "Манасын", салтын даңктап ааламга үн салган. Айтматовдун каармандарын бүгүнкү 90 жылдык маарекеге алып келдим.

Ысмайыл (Алишер)

Коркок болдум, коргободум мекенди.
Эл алдында жүзүм болду караңгы.
Оо, Жер Эне замандаштар, кечиргин.
Качкын, ууру арсыз мендей баланды.

Илязь:(Умида)

Бир кезде тунгам бакытка,
Тузагын турмуш койгон бейм.
Түз келген жолдон чалындым.
Аял да жок, бала жок
Элеси калды жанымдын.
Кечирчи мени, Жер Эне.

Базарбай: (Гозалай)

Оо, Жер Эне баарына сен күбөсүң,
Канчалардын урат мени каргышы.
Билем, билем, күнөөм менин тоодой көп,
Жараткандын келбей жатат алгысы.
Эми башкамын, азыр такыр өзгөргөм,
Учкундарын байкайсыңар көзүмдөн.

Жамийла(Мияссар)

Тепседди кыргыз салтын деп,
Далайлар мени жек көрөт.
Жашоосун өзү тапты деп,
Бир далайы эп көрөт,

Кечирчи мени, Жер Эне.
Менде да намыс, уят бар,
Арасат жүргөн Жамийлаң.
Ак сүйүүгө кабылган.

Данияр:(Феруза)

Туура, менин арылбаган күнөөм бар,
Үй-бүлөсүн бузду дешет Садыктын.
Жамийлага сүйлөй да алган эмесмин,
Анда дагы эч кандай күнөө жок.
Кечир бизди адамзаттын энеси.
Бар болгону сүйүү үчүн күрөштүк.

Сабитжан:(Эркин)

Адал эмгек менен жашап өткөн,
Ата-эненин баркына да жетпедим.
Салтты унутуп, наркты унутуп, атанын,
Кыргызымдан, эне тилден четтедим,
Кызыкпадым, окубадым, "Манасты".
Жаш муундар, көкүрөккө түйгүлө,
Кечиргиле, мендей болгон Маңкуртту.

Ураан көтөрүшөт.

“Адамга эң кыйын-күн сайын адам болуу”.

Базар-Коргон районуна караштуу №16
К.Рахманов атындагы орто мектебинде
Чыңгыз Айтматовдун туулган күнүнө карата
мугалимдер арасында болуп өткөн
“Ч. Айтматовдун чыгармалары жана биз” аттуу
сынактын иштелмеси.

Аткаруучулар

1. Султанова Феруза – кыргыз тили мугалими
2. Тойгонбаева Умида – орус тили мугалими
3. Кочкорова Муясар – информатика мугалими
4. Эгембердиев Алипер – химия мугалими
5. Тажибаева Шоира – математика мугалими
6. Сагындыева Гозелия – башталгыч кыска мугалими

Жооптуулар

1. Ергешева А – мектеп директору
2. Сатвалдиева Д – окуу бөлүмүнүн башчысы
3. Тургунбаева Кумру – орус тили мугалими

Аткаруучулар

1. Султанова Феруза – кыргыз тили мугалими
2. Тойгонбаева Умида – орус тили мугалими
3. Кочкорова Муюссар – информатика мугалими
4. Эгембердиев Алишер – химия мугалими
5. Тажибаева Шоира – математика мугалими
6. Сатбалдиева Гозалай – башталгыч класс мугалими